

Nr 863

av herr Westberg i Ljusdal
om regionalpolitiska insatser i Gävleborgs län.

Som riktlinje för regionalpolitiska insatser under 1970-talet angav riksdagen i höstas att bl. a. de s. k. skogslänen skall ha oförändrad befolkning 1980. För Gävleborgs län innebär detta 294 000 innevånare (planeringsnivån angavs i proposition 1972:110 till 290 000-300 000 personer). Det framstår nu som nödvändigt med snabba och kraftiga insatser, om detta mål skall kunna uppnås. Gävleborgs län har många oroande utvecklingstendenser, kraftigt förstärkta genom lågkonjunkturen från våren 1971, som man inte kan undgå att uppmärksamma.

Många unga flyttade

Skall planeringsnivån nås måste länet under resten av 1970-talet uppleva en mer positiv utveckling än under 1960-talet. För länet innebar 1960-talet praktiskt taget oförändrad folkmängd, strax över 293 000 personer (i mitten av årtiondet var folkmängden nere i 292 500). Men det bör då observeras att denna oförändrade befolkningsnumerär inrymde mycket stora flyttningsrörelser både inom länet och över länsgränsen. Länet fick inte del i landets folkmängdsökning. En stor del av länets ungdom lämnade Gävleborgs län för att finna utbildning och arbete. Detta resulterade i en klar tendens till "förgubbning", särskilt i de inre delarna av Hälsingland. Utflyttningen av ungdomar doldes också genom en avsevärd inflyttning av invandrare från andra länder — främst till Gästriklands industrier i Sandviken, Hofors och Gävle. (1971 och 1972 flyttade en stor del av dessa invandrare tillbaka.) Det är sannolikt att den förändrade ålderssammansättningen i länet medför att länet för att behålla sitt befolkningstal fram till 1980 måste få kännetecknas av en klart lägre utflyttning, främst av ungdomar, under 1970-talet än den som drabbade länet under 1960-talet.

Befolkningsutvecklingen

Gävleborgs län består av två landskap, Gästrikland och Hälsingland. Utvecklingen under 1960-talet innebar att Gästrikland ökade, medan Hälsingland tappade ungefär motsvarande antal. Av de fyra kommunblocken i Gästrikland ökade tre, medan bara ett av Hälsinglands sex block hade en positiv befolkningsutveckling. Sandviken var klart mest expansivt, med en folkökning under 1960-talet på nära 12 procent, därefter Gävle som ökade med nära 8 procent. Hofors beskrev en drastisk kurva — under första halvan av 1960-talet steg folkmängden med 9

procent, men över hälften av detta hade förlorats igen fram till 1970. Det fjärde blocket i Gästrikland är Ockelbo, som har samma utveckling som åtskilliga andra glesbygdskommuner med tonvikt på skogsbruk. Ockelbo tappade nära 15 procent av sin befolkning under 1960-talet, vilket gör att kommunen var den näst svårast utsatta i länet under årtiondet.

Det enda blocket i Hälsingland med en viss ökning av folkmängden under 1960-talet var Hudiksvall, med ett par procents ökning, som helt föll på andra halvan av årtiondet, då blocket bl. a. fick en stor filialfabrik. Filialer förlades även till Bollnäs och Söderhamn, men i dessa två block minskade ändå befolkningen med 4 respektive 3 procent. Det industriellt utvecklade Edsbyblocket tappade 5 procent av befolkningen. Bergsjöblocket i nordost minskade 10 procent. Värst utsatt var Ljusdalblocket, som under 1960-talet förlorade nära 17 procent av sin befolkning.

Den faktiska folkmängden i blocken 1970 var: Gävle 84 464, Sandviken 43 642, Hofors 15 644, Ockelbo 6 724, Söderhamn 31 826, Bollnäs 33 045, Edsbyn 7 851, Ljusdal 22 489, Hudiksvall 36 281, Bergsjö 11 464, vilket för hela länet ger 293 430. Målsättningen i Länsplan 67 var en befolkning år 1970 på 300 310. Att målsättningen slog fel med 6 880 personer berodde väsentligast på en mycket ogynnsam industriutveckling i Gävleområdet, varför detta block låg 3 466 personer under målsättningen. Gävle drabbades av en till största delen oförutsedd nedgång av arbetstillfällen inom elektroindustri, järn- och metallverk, maskinindustri och konfektionsindustri. En lång rad, ofta rätt stora företag lades ned eller inskränkte, och Gävle beräknas ha förlorat 3 500 arbeten — till stor del för kvinnor — under en femårsperiod. De två block som närmast utvecklades klart sämre än målsättningen var Ljusdal, där rationaliseringen i skogsbruket slog mycket hårt, och Söderhamn, där man noterade ett antal industriella bakslag.

Utvecklingen 1971 - 1972

De två år av 1970-talet som hittills gått visar att tvärtemot utvecklingen under 1960-talet är det nu Gästrikland som tappat befolkning, medan Hälsingland ökat, dock endast blygsamt. 1971 minskade Gästrikland med 221 personer, medan Hälsingland ökade med 300, varför nettot blev en ökning för länet med 79 personer. 1972 gav en förlust för Gästrikland med 636, medan Hälsingland ökade med 61. Minskningen för länet under fjolåret blev alltså 575, vilket endast överträffas av tre län i landet. Endast ett annat Norrlandslän minskade, Västernorrland, men med väsentligt mindre antal.

Omslag i Hofors

Mest utsatt kommun det senaste året var Hofors, som ensamt svarade för en förlust på 323. Från toppen i befolkningstal med 16 559 personer 1965 har Hofors minskat varje år, dock aldrig tidigare så mycket som i fjol. På sju år har kommunen tappat 10 procent av sin befolkning till

följd av att den dominerande industrin, SKF Stål, minskat antalet sysselsatta. Hofors är i ytterst utpräglad grad en "enföretagsort". När riksdagen i höstas beslöt att utvidga stödområdet med Avesta och Hedemora kommunblock i Kopparbergs län motiverades det med att dessa kommuner 1960–1970 tappat hela 7 procent av sin befolkning. Hofors gränisar till dessa kommuner, har betydligt mer ensidigt näringsliv och har alltså haft en klart kraftigare befolkningsminskning, med 10 procents förlust på sju år. Ett oroande arbetsmarknadsbesked är också att bostadsbyggandet i Hofors enligt gällande bostadsbyggnadsprogram redan om två år minskar från 170 till 30 lägenheter.

Den mycket negativa utvecklingen i Hofors var inte bekant då statsmakterna beslöt att inte föra Gästrikland till stödområdet. Däremot var utvecklingen i Ockelbo känd, låt vara att den ytterligare försämrats därefter. Kommunen, som ligger omedelbart söder om stödområdesgränsen, tappade som nämnts nära 15 procent av befolkningen under 1960-talet.

1960-talets ökningsorter stagnerar?

Kanske än allvarligare utifrån riksdagens uttalade planeringsnivå med oförändrad folkmängd i Gävleborg 1980 är att Sandviken dominerat av Sandvik AB, landets största specialstål- och hårdmetallföretag numera inte bedöms stå inför en fortsatt expansion. Det var Sandvikenblockets expansion som gjorde att Gävleborg kunde hålla befolkningstalen under 1960-talet, då blocket som nämnts ökade nära 12 procent. Den ökningen bröts 1971, och för 1972 noterade Sandviken för första gången en folkminskning. Både företagets och kommunens nu redovisade prognoser visar att för överblickbar del av 1970-talet kommer ingen expansion av den typ som utmärkte hela 1960-talet. En extra svårighet är de allvarliga inskränkningar, som gäller i Sveriges EEC-avtal i fråga om specialstål, ty i flera avseenden kan detta direkt hämma regionens utbyggnad.

Den dystra industribilden i Gävle har inte förbättrats, tvärtom har ytterligare inskränkningar kommit efter 1960-talet (Siporex har lagts ned, likaså Farmeks slakteri, medan statliga Ageve inskränkt antalet anställda). Nyligen kom beskedet att Mackmyra sulfidfabrik läggs ned senast 1976. Den kvarvarande undersysselsättningen i Gävle från 1960-talets slut har lett till att Gävle under de senaste två årens lågkonjunktur haft en högre andel av arbetslösheten i länet än som motsvaras av kommunens andel av länets befolkning. Under 1970-talet tillkommer de statliga verk som enligt riksdagsbeslut lokaliseras till Gävle, men detta kan inte väsentligt ändra bilden av ett bekymmersamt arbetsmarknads-läge.

Länets "primära centrum"

Gävle-Sandviken bildar primärt centrum för Gävleborgs län enligt riksdagens regionalpolitiska beslut. I bilagan till propositionen konstate-

rades att "Gävle/Sandviken ligger lågt placerade i jämförelse med övriga primära centra i landet" i fråga om befolkningsutveckling. Det förefaller mig uppenbart att åtgärder måste sättas in för att Gävleborg skall få ett expansivt primärt centrum, ty eljest torde det vara helt omöjligt att kunna nå planeringsnivån: oförändrad länsbefolkning 1980. Det bör observeras att uttalandet om den svaga befolkningsutvecklingen gällde 1966-1970, år som för Sandviken innebar klart kraftigare men för Gävle svagare utveckling än första halvan av 1960-talet. Vad vi hittills sett av 1970-talet och de nu gjorda bedömningarna i de två kommunerna visar en avsevärt mycket långsammare utveckling, alternativt närmast stagnation.

Arbetslösheten

Arbetslöshetssiffrorna 1971 och 1972 har varit mycket nedslående för Gävleborg. Endast något enstaka landsortslän har tvingats redovisa lika höga ökningstal – närmast lika hårt drabbade län synes vara Värmland. Av Norrlandslänen har Gävleborg relativt större ökning än något annat i fråga om arbetslöshet. I fråga om absolut arbetslöshet överträffas länet dock inte oväntat av Norrbotten, vars arbetslöshet ju var stor redan under högkonjunkturen. Decemberräkningen 1972 visade 3 977 arbetslösa i Gävleborg, tämligen exakt fördelade på Hälsingland och Gästrikland. Antalet lediga platser har i två år varit bland landets allra lägsta. Länsarbetsnämndens prognos för 1973 tyder inte på märkbart ökad efterfrågan på arbetskraft. Läget är därmed dystrare än för riket i genomsnitt, där en viss ökning i arbetskraftsefterfrågan väntas.

Risk för stor utflyttning

För Gävleborgs län innebär detta ett allvarligt läge. Behåller länet samma höga arbetslöshetstal – ett av landets allra högsta – samtidigt som en ökning av arbetskraftsefterfrågan kommer i landets södra delar, föreligger risk att länet kommer att tappa betydande mängder arbetssökande. Den positiva befolkningsutvecklingen i Hälsingland under 1971 och 1972 har ju ägt rum trots att arbetslösheten på hemmaplan ökat kraftigare än i landet som genomsnitt. Men eftersom det varit arbetslöshet också på andra håll har få funnit anledning att söka sig bort. Den oroande situationen är alltså att länet kan riskera att de närmaste månaderna och åren få en förnyad utflyttning från Hälsingland men att denna utflyttning inte som under 1960-talet till betydande del sker till Gästrikland, den andra länshalvan. Tvärtom finns risk för att båda landskapen allvarligt kommer att åderlätas på arbetskraft, med ungdomar som dominerande inslag bland dem som flyttar. En dylik process är såvitt jag förstår helt oförenlig med målsättningen att Gävleborg skall ha oförändrad befolkning 1980.

Stora behov i Hälsingland

En granskning av kommunblocken i Hälsingland bör alltså utgå från en realistisk arbetsmarknadsbild. Att Hälsinglands befolkningsförlust under 1960-talet följts av en viss, men mycket begränsad, folkökning 1971 och 1972 kan knappast tas som tecken på en vändning till det bättre. Snarare är det alltså en återspeglning av hela landets sysselsättningsproblem i en lågkonjunktur som minskat arbetskraftens omflyttning.

Samtliga sex kommunblock i Hälsingland är därför i behov av intensifierade stödåtgärder om det skall vara möjligt att behålla länets folkmängdssiffror. Den förväntade svagare utvecklingen i Gästrikland understryker behovet av satsning i hela länet, eftersom det inte längre tycks finnas någon del som mer påtaligt kompenserar förluster på andra håll i länet. Till detta kommer dessutom att det för varje kommun är nödvändigt med åtminstone i huvudsak bevarade befolkningstal. Vi kan inte – om det var någon mening med fjolårets beslut om s. k. ortsklassificering – acceptera ett 1970-tal med 1960-talsutveckling, dvs. att vissa kommunblock förlorade 15 procent eller mer av sin befolkning.

Ljusdal svårast drabbat

Ljusdal är den svårast drabbade regionen i länet. Kommunen ingår – som enda kommun i Gävleborg – i det inre stödområdet. Ljusdal klassades av riksdagen som regionalt centrum. Länsstyrelsen har framhållit Ljusdal som en strategiskt viktig ort i nordvästra delen av länet. Den industriella expansionen i regionen har inte räckt till för att kompensera den mycket stora avgången från jordbruk och skogsbruk. Det vore för hela denna del av länet något av en katastrof, om den nuvarande servicenivån inte kan vidmakthållas för framtiden. Behovet av stödåtgärder i Ljusdal är därför mycket stort. Jag vidhåller därför meningen, att upprättandet av ett s. k. industricentrum eller en industriby i Ljusdal vore av stor betydelse för att möjliggöra en utveckling som kan ge innevånarna i regionen tillförsikt inför framtiden.

För Edshyblocket och Bergsjöblocket gäller att man i många avseenden har en stabil sysselsättning spridd på många företag, särskilt i Edsbyn, vars industritradition på träsidan är länets förnämligaste. Men för båda blocken gäller att en utökad sysselsättning är nödvändig, både för att få bort nuvarande arbetslöshet och bereda fler kvinnor sysselsättning och dessutom för att ge nya arbeten åt den fortsatta ström av arbetskraft som kan förväntas lämna jordbruk och skogsbruk.

Söderhamns svårigheter

Hälsinglands tre tidigare städer Bollnäs, Hudiksvall och Söderhamn har samtliga fått en industriell förnyelse under 1960-talet. De är regionalt centrum för var sin del av landskapet, och det är för dessa regioner av avgörande vikt att servicenivån kan ytterligare förbättras liksom att

kommunikationerna kan byggas ut. Särskilda bekymmer inger Söderhamn till följd av en rad industriinskränkningar. I träbranschen har ett par nedläggningar ägt rum och signalerats det senaste året. Ett allvarligt bakslag var också att myntverket inte lokaliserades till Söderhamn och att den utlovade kompensationen ännu inte syns till. En väsentlig del av Söderhamns service är ortens välrenommerade lasarett. Sedan en tid har det brottats med stora svårigheter, bl. a. läkarbrist, varför det måste vara en gemensam uppgift för statsmakter och landsting att ge lasarettet goda förutsättningar för framtiden.

Stödområdesgränsen

Jag har här berört utvecklingen i Gävleborgs båda landskap och understrukt hur beroende Gästrikland och Hälsingland är av varandra. Tyvärr försvåras länsmyndigheternas och andras insatser för länet av en rad, ofta godtyckliga gränser inom länet. Stödområdesgränsen delar länet mellan Gästrikland och Hälsingland. De senaste årens utveckling har, som ovan berörts, klart dokumenterat hur angeläget det är att i stället kunna utveckla hela länet. De föreställningar som statsmakterna haft om Gästriklands "automatiska" expansion stämmer inte med verkligheten.

Statlig upphandling

Gävleborgs län är missgynnat i fråga om statlig upphandling jämfört med övriga Norrlandslän, som har vissa fördelar vid "lika anbud". Det är svårbegripligt att Gävleborgs län inte får räknas till Norrland i detta viktiga sammanhang. En effekt av detta är att företag i Ljusdal – en kommun i det inre stödområdet – faktiskt kommer i ett sämre läge i fråga om statliga beställningar än företag i en lång rad orter utanför det inre stödområdet. Transportstödets utformning kan också sägas missgynna delar av Gävleborg, särskilt i fråga om transporter till Stockholmsområdet.

Utbildning

Skolblocksregioner

Den senast aktualiserade "uppstyckningen" av länet gäller skolan, där det finns ett förslag från skolöverstyrelsen om att dela länet mellan två skolblocksregioner. Hudiksvall-Ljusdal skolblock skulle enligt förslaget föras till Sundsvall, medan resten av länet förs till Uppsala. Det är enligt min mening till skada för länets utvecklingsmöjligheter. Gävleborg är ett befolkningsmässigt betydande län, och antalet 16-åringar inom en tänkt skolblocksregion bestående av Gävleborgs län skulle 1980 enligt beräkningar vara 4 110. Det bör jämföras med genomsnittet 4 187 för de av SÖ föreslagna regionerna.

Strävan att utveckla länen och få mer av länsdemokrati försvåras, ju

fler undantag som görs från länsgränserna. Jag kan inte se annat än att Gävleborg är allvarligt hämmat av befintliga och föreslagna "extragränser" tvärs genom länet.

Högre utbildning

En fråga som starkt oroar i Gävleborg är lokaliseringen av den högre undervisningen. Det finns tecken på att länet kan gå miste om högskoleutbildning, trots att denna skall decentraliseras i avsevärd utsträckning. Inget län med Gävleborgs folkmängd och stora yta tycks riskera att på samma sätt ställas utanför. Jag har redan tidigare aktualiserat frågan om högre teknisk utbildning i Söderhamn. Gävle-Sandviken torde förlora åtskilligt av sina möjligheter som primärt centrum för länet om inte någon form av högre utbildning förläggs dit. Flera utbildningsvägar är möjliga och lämpliga. Gävleborg har en lång rad stora exportföretag, och där finns underlag för bl. a. tekniska linjer. Administrativa, ekonomiska, samhällsvetenskapliga och konstnärliga grenar borde på samma sätt kunna vara aktuella.

Det synes mig uppenbart att Gävleborgs utsikter att klara riksdagens planeringsnivå om oförändrad befolkning 1980 skulle avsevärt försvagas, därest länet inte får del av en decentraliserad högre utbildning och den stimulans på samverkande delar av näringsliv och serviceorgan, som en utbyggnad av den högre utbildningen skulle innebära. Frånvaro av högre utbildningsanstalter medför att ungdomen i långt större utsträckning än eljest tvingas lämna sitt hemlän.

Hemställen

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t fäster uppmärksamheten på ovan berörda utvecklingstendenser för 1970-talet, vilka synes kräva extra insatser för att Gävleborgs län skall nå riksdagens målsättning med bibehållet befolkningstal fram till 1980,
2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t, mot bakgrund av de senaste årens utveckling och aktuella bedömningar om 1970-talet för kommunerna Hofors, Ockelbo, Sandviken och Gävle, begär förnyad bedömning av Gästriklands inordnande i allmänna stödområdet,
3. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att Gävleborgs län i fråga om regler för statlig upphandling jämföras med övriga län i Norrland,

4. att riksdagen uttalar att Gävleborgs län måtte utgöra en skolblocksregion och att till denna även förläggs högre utbildning.

Stockholm den 25 januari 1973

OLLE WESTBERG (fp)

i Ljusdal